

I. DÜNYA SAVAŞI BAŞLARINDA TRABZON LİMANI'NIN TİCARİ HACMİNE DAİR ABD KONSOLOSU'NUN BİR RAPORU*

Mehmet OKUR**

ÖZET

Trabzon Limanı, tarih boyunca İnan içlerine kadar uzanan bölgenin önemli ticarî merkezlerden biri olmuş ve bu özelliğini uzun bir süre sürdürmüştür. Trabzon'un Osmanlı yönetimine girmesinden sonra limandaki hareketlilik bir miktar gerilese de 18. Yüzyılın sonlarından itibaren tekrar hareketlenmeye başlamış ve I. Dünya Savaşı başlarına kadar bölgenin en önemli ithalat-ihracat merkezlerinden biri olma özelliğini korumuştur.

Trabzon Limanı'ndan ihracat-ithalat yapan devletlerden biri de Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Bu devletin Trabzon konsolosu, gerek ABD'ye gerekse diğer ülkelere yapılan ithalat ve ihracat ile başlıca ticaret kalemleri ve bölgede ticaret yapacak Amerikan tüccarları için ulaşım, iş potansiyeli, yetiştirilen başlıca ürünler hakkında bilgiler veren raporlar hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Trabzon Limanı, Amerikan Konsolosluğu, Ticaret

ABSTRACT

AT THE BEGINING OF THE WORLD WAR I UNITED STATES CONSULATE REPORT ABOUT TRADE VOLUME OF TRBAZON PORT

Throughout history, Trabzon Port has been one of the major commercial centers of the region that extending into Iran and has continued for a long time this feature. After entering the Ottoman domination, commercial activity of Trabzon Port has decreased. But, commercial activities of this port began to recovery again since the late of 18th century and has maintained feature that be one of the most important import and export center in the region, until the beginning of the World War I.

United States has been one of the states that made import and export from Trabzon Port. This state's consul in Trabzon has prepared reports that providing information about import and export that has been made both US and other countries, transportation for American traders in the region, business potential and the main products of region.

Key Words: The Black Sea, Trabzon Port, American Consulate, Tirade

* Bu çalışma, 29.Nisan-01 Mayıs 2015 tarihinde Fatsa/Ordu'da gerçekleştirilen Türk Deniz Ticareti Sempozyumu VII.Karadeniz Limanları, sempozyumunda tebliğ edilmiştir.

** Prof. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Trabzon Limanı, tarih boyunca İran içlerine kadar uzanan bölgenin en önemli ticarî merkezlerden biri olmuş ve bu özelliğini uzun bir süre sürdürmüştür. Trabzon'un Osmanlı yönetimine girmesinden sonra limandaki hareketlilik bir miktar gerilese de 18. Yüzyılın sonlarından itibaren tekrar hareketlenmeye başlamış, sanayileşen Avrupa devletlerinin Doğu Anadolu'ya ve İran'a başlıca giriş - çıkış kapısı olmuştur. Hatta İngiliz sermayedarlar ve diplomatlar Trabzon Limanı'nı daha işlevsel hale getirmek ve ticaret hacmini artırmak için Karadeniz sahillerini iç bölgelere bağlayacak bir demiryolu inşasını dahi gündeme getirmişlerdir. Bu proje gerçekleşmemişse de I. Dünya Savaşı başlarına kadar Trabzon Limanı bölgenin en önemli ithalat-ihracat merkezlerinden biri olma özelliğini korumuştur.

Trabzon Limanı'ndan ihracat-ithalat yapan devletlerden biri de 1783'te bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletleri idi. ABD kısa sürede kendine özgü yapısını oluşturmuş, uluslararası ticarete boy göstermeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin dünya ticaret yollarının kesiştiği geniş bir coğrafyaya sahip olması ABD'nin bir an evvel Osmanlı Devleti ile de ilişki kurmayı gerekli kılmış ve kısa sürede iki ülke arasında ticari ilişkileri düzenleyen antlaşmalar imzalanmıştır.¹ Bu arada İstanbul, Selanik, İzmir ve İskenderiye başta olmak üzere büyük liman kentleri ve ticarî merkezlerde peş peşe açılan Amerikan konsoloslukları diplomatik görevlerinin yanında birer ticaret ofisi gibi çalışmışlar², buldukları bölgenin ticarî hacmine dair çok sayıda rapor hazırlamışlardır.³ *Commercial Relations of The United States* (Amerika Birleşik Devletleri'nin Ticari İlişkiler) başlığı altında yayımlanmaya

¹ Mehmet Okur-Mehmet Sait Dilek, "ABD'nin Osmanlı Devleti ile Siyasi İlişki Kurma Girişimleri (1784-1820)", *International Turkish Art Workshop*, April 2011 Jacksonville - Florida Usa, Ankara, 2011, s. 9-19.

² Yurt dışıyla ticarî ilişkiler kurmak, hammadde veya mamul mal alım satımı yapmak isteyen tüccar ve sanayiciler Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile dünyanın çeşitli yerlerindeki imkanlardan haberdar olmakta ticaret yapma isteklerini de yine Dışişleri Bakanlığı ve konsolosluklar aracılığı ile yapmaktaydılar. Bu isteklerde tüccarların veya büyük şirketlerin hangi ürünleri imal ettiklerini ve hangilerini almak istediklerini belirten bilgi ve tanıtım broşürleri de yer almaktaydı. Nitekim L.F. Grammers and Sons adlı şirket Trabzon Konsolosluğu'na müracaatta bulunarak şehir içerisinde (Trabzon'da) temin edilemeyecek geniş kapsamlı malların imalatçısı olduğunu belirtmekte ve ticaretini yapmakta olduğu, çatal, bıçak, açacak ve çanta gibi çok sayıda ev ve iş yeri ürün resimlerinin yer aldığı zengin bir broşür göndermişti. Bir başka şirket ise Trabzon'daki inşaat durumunu ve inşaat malzemesi satıcılarının listesini sormaktaydı. *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915, 300-700, Records of Foreign Service Post, Volume 019, 610; The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1916, 350-703, Records of Foreign Service Post, Volume 028, 610.*

³ R. H. Werking, "United States Consular Reports: Evolution and Present Possibilities", *Business History*, C.23, S.3, 1981, s.300.

başlayan bu yıllık raporlara ek olarak 1880 senesinden itibaren, dış ticaretteki büyümeğe paralel bir şekilde aylık raporların da yayımlanmasına başlanmıştır. 1890'dan itibaren ABD ihracatının artırılmasının konsolosların başlıca sorumluluğu haline gelmesi üzerine, yıllık ve aylık raporlara ek olarak haftalık hatta günlük raporların da hazırlanması öngörülmüştür.⁴ Bu hususta çalışma yapan ABD konsolosluklarından biri de Trabzon Konsolosluğu idi.⁵

ABD Dışişleri Bakanlığı, 30 Ocak 1915 tarihinde Trabzon Amerikan Konsolosu'ndan mümkün olan en erken sürede Dışişlerine iletilmek üzere aşağıdaki hususları içeren bir raporun hazırlanması istenmiştir:⁶

1. Temmuz 1914'ten Aralık 1914'e kadar olan 6 aylık dönem içerisinde toplam ithalat ve ihracat miktarı ile 1913 yılının aynı döneminin kapsamlı karşılaştırılması,

2. 1913-1914 yılları dâhil Temmuz-Aralık dönemine ait işçi istihdamının ve fabrikaların çalışma kapasitelerinin karşılaştırmalı istatistiği,

⁴ Onur Kınılı, *XIX. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nin İzmir'deki Konsolosluk Faaliyetleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2009, s. 8

⁵ Amerikan Konsoloslukları 1911 yılından itibaren Trabzon'da bir ticaret odası kurma girişimlerinde bulunmuşlar ve çeşitli raporlar hazırlamışlardır. Bu amaçla Trabzon Konsolosu bölgede etkin olan yerel gazetelerle anlaşarak Amerika ile olan ticareti geliştirmeyi amaçlayan yazılar yayımlanmasını sağlamışlardır. Aynı şekilde bölgenin ileri gelen tüccarlarının isimlerine *Amerikan Ticaret Dergisi*'nde yer verilerek sempatileri kazanılmaya çalışılmış, tüccarların temel eğilimleri üzerine araştırmalar yapılmış ve konsoloslukta davetler verilerek kurulacak olan Amerikan Ticaret Odasına kayıt yaptırmaları hususunda alt yapılar hazırlanmıştır. Hatta bu anlamda bölgedeki diğer ülkelerin ticaret odaları ile rekabet edebilmek için aidat ücretlerini asgari düzeyde tutulması önerilmiştir. Söz konusu raporlarda bölgede bir Amerikan Ticaret Odası kurulması halinde hangi bankalarla çalışılacağı konusu da irdelenmiştir. Böyle bir durumda 1911 yılı itibarıyla Türkiye'de 30 şubesi bulunan, aynı zamanda Balkanlar ve Mısır'da da teşkilatlanan Rum bankası tercih edilmiştir. Benzer şekilde ithal ve ihraç edilecek malların nakliyesinde de Amerikalıların tercihi Rumlardan yana olmuştur. Konsolos raporlarında değinilen bir diğer konu ise Türkiye'deki Amerikan Ticaret Odası'na eklenmesi muhtemel olan Amerikan firmalarının Türkiye'de bulunan her bir Amerikan konsolosu tarafından tespit edilip bu hususta davet edilmeleri şeklindeki öneriler olmuş, Türkiye'ye ihracat yapan Amerikalı firmaların listeleri de hazırlanmıştır. Bahsedilen süreçte Türkiye ithalatının %98'ini ellerinde tutan Avrupa devletlerinin bertaraf edilip Birleşik Devletleri'nin üretim kapasitesi ülke tüketimini aşmış bulunan sayısız endüstriyel malını satılabileceği bu elverişli pazara nasıl sahip olabileceği hususunda fikirler öne sürülmüştür. Yukarıda bahsedilen hususlar üzerinde Karadeniz Bölgesi'ndeki diğer Amerikan Konsolosları da Türkiye'de Amerikan ticaretini tesis etmek adına sıkı bir şekilde çalışmışlardır. *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, Bureau of Trade Relations Department of State. Decimal File 1910-1929. 667.1117/17-19.*

⁶ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915, 300-700, Records of Foreign Service Post, Volume 19.*

3. 1913-1914 yılları dâhil Temmuz'dan Aralık'a kadar olan dönemde Hükümetin vergisi, verginin temel kaynaklarını ve nerelerden elde edildiklerine dair bilgiler,

4. 1 Temmuz 1914 ve 1 Ocak 1915'ki kamu borcu tutarının hızlı bir şekilde tahsil edilmesi,

5. Moratorium durumu, şimdiki durum, moratorium kuralları dâhilinde sürenin uzatılmasının ya da bir plan yapılmasının mümkün olup olmayacağına vb. şeylere dair herhangi bir bilgi,

6. Bankacılık işlemleri, yatırım ve iskonto oranı ile yabancı ve ticari krediler üzerinde herhangi bir kısıtlamanın olup olmadığı,

7. Ticari durumun Amerikan ticareti ile dünya ticaretine etkisi üzerine genel bir özet.

İlgili yazıda bahsedilen döneme ait istatistikler rapor edilirken yalnızca genel toplamların göstermemesi aynı zamanda başlıca gıda ürünleri, diğer hammaddeler ile imal edilen mallar hakkında da bilgiler verilmesi de istenmekteydi.⁷

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın talimatı üzerine Trabzon Konsolosluğu'na hazırlanan raporda 1913 yılı başından 1915 yılı sonuna kadar Trabzon Limanı'ndan gerek ABD'ye gerekse diğer ülkelere yapılan ithalat ve ihracat miktarı ile başlıca ticaret kalemleri tablolar şeklinde ayrıntılı olarak irdelenmektedir. Konsolos Yardımcısı imzasıyla hazırlanan 31 Mart 1915 tarihli bu raporda; Temmuz 1914'ten Aralık 1914'e kadar olan döneme ait ticari durum, Ocak 1915'ten Mart 1915'e kadar olan süreçte cereyan eden ithalat ve ihracat yoğunluğu, Amerikan tüccarları için ulaşım, iş potansiyeli, bölgede yetiştirilen başlıca ürünler ve Karadeniz coğrafyasının sosyo-kültürel yapısına dair şu bilgi ve değerlendirmelerde bulunmaktadır:⁸

“Trabzon'da (ticari duruma dair) resmi ya da gayri resmi bir istatistik elde edilememiştir. İthalat ve ihracata ait yıllık liste her iki alanla da ilgili tüccarlardan, yabancı gemi acentalarından alınan bilgilere ve pazar üzerinde yapılan genel

⁷ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915, 610.*

⁸ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915, 610; The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1916, 350- 703, Records of Foreign Service Post, Volume 028, 610; The National Archives Microfilm Publications Microfilm Publication MI107, (Inquiry Documents, Special Reports and Studies), 1917-1919, Roll 9, Documents 108-120, The National Archives and Record Service General Services Administration, Washington, 1980, s. 13-25.*

araştırmalara dayanmaktadır. Tüccarlar ülkeyi terk etti, yabancı gemi acentaları kapatıldı, bankerler şehre güç bela düzensiz aralıklarda girebiliyor. Osmanlı Bankası dahi kapılarını haftada ancak üç gün üç saatliğine açıyor ve araştırma yaptığımız pazar neredeyse kapalı durumdadır. Bununla beraber, yukarıda saydığım olumsuz durumlar (Trabzon Limanı'ndan yapılan) ve aşağıda tablo 1'de gösterilen ithalat ve tablo 2'de gösterilen ihracat rakamları hakkında bir liste oluşmaktan beni alıkoyamadı. Ancak 1913 yılının aynı dönemine ait istenen bilgileri elde edemediğimden her iki dönemi karşılaştırmam da mümkün olmadı. O yılların listeleri bütün bir yıl olarak hazırlanıyordu. Bu yıllık listeden hareketle belirtmek isterim ki 1913 yılının toplam ithalat tutarı 8.245.470 \$ (Dolar) olarak hesaplanırken, 1914 yılının Temmuz'undan aynı yılın Aralık ayına kadar geçen süre zarfındaki ithalat tutarı yalnızca 52.000 \$ (Dolar) civarındadır. İhracatta da büyük bir farklılık mevcuttu. 1913 yılının toplam ihracat tutarı 4.106.790 \$ iken 1914'ün yarım yıllık tutarı ise yalnızca 391.428 \$ idi.⁹

Aşağıda belirtilen ve 1913, 1914 ve 1915 yıllarında Trabzon Limanı'ndan Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan karşılaştırmalı ihracat listesi bugünkü durum için yaklaşık bir fikir vereceği kanaatindeyim.¹⁰

1913	Eylül	Çeyrek	44.079 \$	1914	Eylül	Çeyrek	16.079 \$
1913	Aralık	"	69.884 "	1914	Aralık	"	1.735 "
1914	Mart	"	75.587 "	1915	Mart	"	-----
TOPLAM			189.550 "	TOPLAM			\$17.814 "

Trabzon'un iş kapasitesi, işçi istihdamı ve bankaların ödeme durumu ile ilgili ise şu bilgiler verilmektedir:¹¹

“Trabzon tarıma dayalı bir şehirdir ve endüstri bölgesi değildir. Bu nedenle bölgede (modern anlamda) istihdam problemi yoktur. İşçiler genel olarak çiftçilik yapmaktadırlar ancak onların büyük bir kısmı orduya katılmış bulunmaktadır.

⁹ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610-1.*

¹⁰ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610-2.*

¹¹ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610-2.*

Geriye kalanlar için toprak işleme işi vardır ve toprak sahiplerinin içinde buldukları kötü şartlar işsizlik adına çok az bir umut vermektedir.

Osmanlı Bankası'nın Trabzon şubesi ve diğer bankalar yatırımcılarının paralarını geri ödemek için ellerinden geleni yaptı. Ancak halen 1.760.000 \$ tutarında meblağ vardır ve moratoryumla¹² koruma altına alınmıştır.

Trabzon'daki pazarın durumuna gelince, şehirdeki para durumu genellikle yetersizdir. Hatta moratoryum ile oluşturulan denge ortamı da çıkmazdadır. Ağustos 1914'teki genel seferberlik sebebiyle tüccarlar mal siparişlerini iptal etti. Aralık 1914'ten itibaren Çanakkale Boğazı'nın kapanması yüzünden Trabzon'un ithalat ve ihracatı hemen hemen durma noktasına geldi.¹³ Zaten şehrin 17 Kasım 1914'teki ilk bombardımanı sebebiyle bu pazar kısmen kapalı durumdadır.¹⁴ Buradaki mağazaların yalnızca kapıları açıktır ancak onlarda bir anlık emirle kapılarını kapatmaya hazırdırlar...¹⁵

ABD'nin Trabzon Konsolosu, Genel Savaş'ın ilk yıllarında Trabzon Limanı'na giriş-çıkış yapan ticarî gemiler ve bu gemilerdeki malzemelerle ilgili işlemleri not etmiştir:

“...Bu limanı (Trabzon) ziyaret eden bazı gemiler Çanakkale Boğazı'nın açılması ile birlikte İstanbul'dan gelmiştir ve çoğunlukla Kızıl Haç yardımları taşımaktadırlar. Onlar tarafından satın alınan diğer malların miktarı oldukça önemsiz derecededir. Bir miktar fındık zaten İstanbul-Dedeoğaç yoluyla bu gemilerce ihraç edilmişti. Fakat güzergâhın durumu hiç de teşvik edici değildi. Trabzon limanından ayrılan bir geminin Dedeoğaç'a ulaşması 3 aydan fazla almaktadır.

¹² Ekonomik bunalım veya savaş gibi olağanüstü dönemlerde bir ülkede veya bölgede borçların bir bölümünün ya da tümünün ödeme zorunluluğunun geri bırakılması, resmi geciktirme. *Türkçe Sözlük* 2, TDK, Ankara, 1998, s. 1576

¹³ ABD Trabzon Konsolosu, 10 Nisan 1915 tarihli bir yazısında da yine aynı şekilde savaş nedeniyle bölgenin dış dünya ile bağlantısının kesildiği, ticaret için ortamın pek uygun olmadığı ancak şehirdeki ticaret hacminin iyi olması nedeniyle barış ile birlikte buradaki iyi şirketlerle anlaşmalar yapılabileceğini tavsiye etmekteydi. *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915, 610.*

¹⁴ Bilindiği üzere 1914 ortasında başlayan I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti de Kasım 1914 başında iştirak etmiş ve bu savaşta Karadeniz Kafkas Cephesi'nin en önemli çatışma alanlarından birini oluşturmuştur. Rus donanmasının Trabzon'a yönelik ilk saldırısı da 17 Kasım 1914 günü gerçekleşmişti. Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi, Fetihden Kurtuluşa Kadar*, Ankara, 1975, s. 248-249.

¹⁵ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915, 610-2-3.*

Bu yılın ilk çeyreğinde Trabzon'a gelen son ve tek gemi, American Archipelago S.S. Co. "Washington"du. Gemi Trabzon'a 7 Ocak 1915'te vardı ve genel itibari ile Kızıl Haç'a ait yardımları taşıyordu. Söz konusu gemi 8 Ocak 1915'te limanın Rus donanması tarafından bombalanması sonucunda battı."¹⁶

ABD Trabzon Konsolosu, geleceğe yönelik beklenti ve tahminleri hakkında da şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

"Tarımsal alan olan bu bölge görmezden gelinmemelidir... Mevcut şartlar bölge nüfusu üzerinde ağır şartlar yaratsa da bu durum fazla uzun sürmeyecektir ve şehir normale dönerek büyük bir canlılık gösterecektir. Dahası savaş sonrasında da durum yani canlılık devam ederse bölgeye kurulacak yeni bağlantılarla nakliye imkânı gelişecek ve bölge hak ettiği değere ulaşacaktır.

Savaş ortamı da bölge insanını otomobil ve motorlu botlar gibi yeni gelişmelerle buluşmasını sağladı. Bu araç ve gereçlerin eski sistemlerden daha üstün olmaları sebebiyle savaştan sonra önemli ölçüde bir talep olacağına inanıyorum.

Diğer bir önemli husus ise ülke içinde bulunan tüm stoklar tükenmiş olmasıdır. Bu nedenle hemen tüm mallara büyük bir talep olacağını tahmin etmekteyim. Stokların tükenmesi sebebiyle özellikle deri/kösele fiyatları önemli ölçüde artıyor. Aynı şekilde şeker ve petrol fiyatları da artmaktadır. Şu anda 4.00 \$ civarında seyreden petrol fiyatı 4.40 \$ kadar çıkabilir. Bu fiyatlara rağmen insanlar o ürünleri bulabilmekten ve satın alabilmekten dolayı memnun görünmektedirler.

Fakat işler Trabzon için her zaman bu kadar kolay değildir. İç bölgelere transit olarak ihracat durduğu zaman bu pazarda ciddi sıkıntı başlar. Bu durumda eldeki stokları kendi içerisinde tüketmek zorunda kalmaktadır..."¹⁷

Konsolos Yardımcısı, bölgenin ticarî durumuna dair değerlendirmesini şu cümle ile bitirmektedir: "...Son olarak bir şey daha eklemek isterim. Bu alanda ticaret işine atılmak isteyen insanlar çalışacakları insanla olan ilişkilerinde çok dikkatli olmalıdır."¹⁸

¹⁶ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915, 610-3.*

¹⁷ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610-3-4*

¹⁸ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610-4.*

31 Mart 1915 tarihli Trabzon Amerikan Konsolosluk raporunun geleceğe yönelik beklenti ve değerlendirme kısmından hemen sonra yukarıda metin içerisinde de belirtilen ve Temmuz 1914'ten Aralık 1914'e kadar olan döneme ait ticari durum ile Ocak 1915'ten Mart 1915'e kadar olan süreçte cereyan eden ithalat ve ihracat yoğunluğunu gösteren şu tablolar yer almaktadır:

Trabzon Limanı'ndan Yapılan İthalat (1 Temmuz/31 Aralık 1914)¹⁹

Madde	Parça	Miktar	Değer
Mum	134 Sandık	9240 lbs.	\$352
İkinci El Eşya	84 Sandık	-	880
Mısır, Arpa	1086 Çuval	-	5,130
Pamuklular	123 Balya	32,000	5,280
Pamuklu Dokumalar	100 Balya	27,260	13,200
İlaç	15 Sandık	2,000	660
Un	850 Çuval	-	3,740
Demir, imal edilen	-	-	800
Manifatura	60 Sandık	11,000	590
Sabun	41 Balya	29,380	5,720
Limon	49 Sandık	-	220
Makarna ve Bisküvi	130 Sandık	8,800	290
Kibrit	6 Sandık	-	200
Makine Yağı	21 Varil	8,800	660
Zeytin	62 Varil	22,000	1,250
Kâğıt	166 Balya	36,140	750
Sigara Kâğıdı	16 Balya	-	660
Pirinç	3 Çuval	-	27
Dikiş Makinası	14 Sandık	-	620
Sabun	105 Torba	18,000	1,320
Nişasta	80 Sandık	5,220	176
Çay	10 Sandık	1,437	220
Tütün	55 Sandık	13,200	4,400
Şarap, Bira, Alkol vb.	-	37,840	2,880
Diğer	-	-	2,000
TOPLAM			\$52,015

¹⁹ The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610, Tablo No: 1.

Trabzon Limanından Yapılan İhracat (1 Temmuz/31 Aralık 1914)²⁰

Madde	Parça	Miktar	Değer
Elma	2754 Sandık	429,000 lbs.	\$14,520
Fasulye	4051 Çuval	1,188,000	19,800
Tere Yağı	300 Varil	40,260	8,800
Peynir	280 Torba	40,524	9,240
Kahve	58 Çuval	11,220	1,540
Yumurta	291 Sandık	-	2,640
Kabuklu Fındık	6530 Çuval	1,149,280	24,200
Kabuksuz Fındık	7860 Çuval	1,383,360	88,000
Un	50 Çuval	-	264
Maden Suyu	50 Sandık	-	220
Portakal	1293 Sandık	308,000	4,400
Sosis	15 Sandık	1,980	1,320
Şeker	30 Çuval	-	264
Büyük ve Küçükbaş Hayvan	26000 Baş	-	198,000
Ayakkabı Zamkısı	111 Torba	18,700	660
Tütün	856 Balya	105,600	15,400
Yün	16 Balya	2,420	360
Diğer	420 Parça	-	1,800
TOPLAM			\$391,428

1914 Yılında Trabzon Limanına Uğrayan Gemiler²¹

Bandıra	Gemi Sayısı			Ağırlıkları		
	Buharlı	Yelkenli	Toplam	Buharlı	Yelkenli	Toplam
Amerikan	3	-	3	2.346	-	2.346
Avustralya	48	-	48	77.126	-	77.126
Belçika	4	-	4	9.000	-	9.000
İngiliz	10	-	10	17.794	-	17.794
Fransız	42	-	42	113.107	-	113.107
Alman	19	-	19	35.088	-	35.088
Yunan	5	-	5	6.521	-	6.521
İtalyan	37	-	37	48.937	-	48.937
Osmanlı	372	4,773	5,145	232.003	19.945	251.948
İran	54	-	54	29.220	-	29.220
Romen	1	-	1	586	-	586
Rus	69	9	78	103.868	154	104.022
Toplam	664	4,782	5,446	675.596	20.099	695.695

²⁰ The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610, Tablo No: 2.

²¹ The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610, Tablo No: 3.

1914 yılında Trabzon Limanı'na uğrayan gemilerin toplam ağırlıkları 1913 yılındaki ağırlığın çok çok altındaydı. Tabloda da görüldüğü üzere bu rakam 1914'de 695.695 iken 1913'de 1.028.000 civarındaydı.²²

ABD Trabzon Konsolosluğu raporlarında şehirdeki ticaret okulları hakkında da önemli bilgiler vermektedir. 28 Aralık 1916 tarihli bir raporda Trabzon'da hem ticaret sektörünün ihtiyaç duyduğu ara eleman ihtiyacını karşılamak hem de geleceğin iş adamlarını yetiştirmek üzere bir okul kurulduğu bildirilmektedir. Raporda özellikle okulun kurulmasında Rum tüccarların önyak olduklarına ve gençlerin ticarî eğitim almaları için büyük çaba sarf ettiklerine dikkati çekilmektedir. Rapora göre yaklaşık 20 yıl önce kurulan okulun müfredat programı Trabzon Koleji'nin ticaret bölümü müfredatı örnek olarak hazırlanmıştır. Buna göre; Antik ve Modern Grekçe, Fransızca, Rusça, Türkçe, Din Dersi, Tarih, Psikoloji, Sağlık, Fizik, Kimya, Defter Tutma ve Muhasebe, Ticari Aritmetik, Cebir ve Geometri, Ticaret Bilimi, Ticari Coğrafya, Ticaret Hukuku, Siyasi Ekonomi, Ticari Yazışmalar (Yunanca ve Fransızca), Ticari Büro, Güzel Yazı ve Jimnastik dersleri zorunlu; İngilizce ve Almanca dersleri ise seçmeli ders olarak okutulmaktaydı. Ayrıca tüccarların isteği üzerine Avrupa ülkelerindeki ticarî gelişmelere dair dersler de programa ilave edilmişti.²³

Derslerin içerikleri ve işleniş şekilleri hakkında ise raporda şu bilgiler yer almaktadır:

“Ticaret Bilimi dersinde temel üretim maddeleri ve yabancı ülkelerin uzmanları ayrıntılı bir şekilde ele alınır, bu hususta örnekler toplanılır, gösterilir ve değerleri üzerine tartışmalar yapılır. Ticari Büro dersi ise genellikle uygulamalı olarak işlenmektedir ve teklif pratiği yapmak adına yazışmalar verilir. Bu bölge yakın zamanda işgale uğramadan önce yazışmalar hususunda Pire (Yunanistan) ticaret okulu ile değiş tokuş yapılırdı. İlk üç yıl genel eğitim dersleri hem kolej hem de ticaret bölümü için aynıdır. Dördüncü ve sonuncu yıl ise ticaret öğrencileri için ayrı dersler verilir.”²⁴

²² *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1915-610, Tablo No: 3.*

²³ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1916, 703-888, Records of Foreign Service Post, Volume 024.*

²⁴ *The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, 1916, 703-888, Records of Foreign Service Post, Volume 024.*

SONUÇ

Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı Devleti'ni, doğal sermayesi, henüz işlenmemiş kaynakları ile endüstriyel gelişmeye imkân sağlayan ve hemen her türlü mamul malın satılabileceği büyük bir pazar olarak görmekteydi. Bu sebeple İstanbul, Selanik, İzmir ve İskenderiye başta olmak üzere büyük liman kentleri ve ticarî merkezlerde peş peşe Amerikan konsoloslukları açılmıştır. Bu konsoloslar, böylesi elverişli bir pazarın Birleşik Devletlere nasıl kazandırılacağı hususunda fikir elde edebilmek ve Türkiye'de Amerikan ticaretini tesis etmek adına çalışmışlar ve çeşitli periyodlarla raporlar hazırlamışlardır.

Bu süreçte tarih boyunca sahip olduğu önemli konumu sebebiyle dönemin büyük güçlerinin dikkatini çeken Trabzon Limanı, Birleşik Devletler konsoloslarının çalışma sahaları içinde ayrı bir önem teşkil etmiştir. Trabzon Vilayeti dâhilinde gerçekleştirilen ticarete Birleşik Devletleri'n dâhil edilebilmesi adına ABD Dışişleri Bakanlığı'nın talimatı üzerine Trabzon'daki Amerikan Konsolosluğu tarafından çeşitli dönemlerde vilayetin ve limanın ticari kapasitesine, uygulanan vergilere, işçi istihdamı ve fabrikaların kapasiteleri ile bölgede bulunan bankalarının durumlarına dair raporlar hazırlanmıştır. Konsolosluk, bu raporlarında yalnızca vilayetin ve limanın ticari potansiyeli üzerinde durmamış aynı zamanda Birleşik Devletleri'n bölgede ticaret yapan diğer ülkeler ile rekabet edebilmesi için önerilerde de bulunmuştur. Bölgenin ileri gelen tüccarlarının Amerikan ticaretine kazandırılması adına faaliyetlerde de bulunan Konsolosluk, bu amaçla dönemin önde gelen yerel gazeteleri nezdinde Amerikan ticaretini teşvik edici yazılar yazmaları yönünde girişimlerde bulunmuştur.

Birleşik Devletlerin Trabzon Konsolosları tarafından hazırlanan bu raporlarda, yazıldıkları dönemde Trabzon Vilayeti ve limanının ticari kapasitesine dair önemli verilerden başka şehirdeki ticari ahlâk, toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı hakkında genel gözlem ve değerlendirmeler yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Goloğlu, Mahmut, *Trabzon Tarihi, Fetihden Kurtuluşa Kadar*, Ankara, 1975.
- Kınlı, Onur, *XIX. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nin İzmir'deki Konsolosluk Faaliyetleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2009.
- Okur, Mehmet – Dilek, Mehmet Sait “ABD'nin Osmanlı Devleti ile Siyasi İlişki Kurma Girişimleri (1784-1820)”, *International Turkish Art Workshop*, April 2011 Jacksonville - Florida Usa, Ankara, 2011, ss. 9-19.
- The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence*, 1915, 300-700, Records of Foreign Service Post, Volume 019.
- The National Archives of The United States, American Consulate Trebizond Correspondence*, 1916, 350-703, Records of Foreign Service Post, Volume 028.
- The National Archives of the United States, American Consulate Trebizond Correspondence, Bureau of Trade Relations Department of State. Decimal File 1910-1929. 667.1117/17-19.*
- The National Archives Microfilm Publications Microfilm Publication M1107, (Inquiry Documents, Special Reports and Studies)*, 1917-1919, Roll 9, Documents 108-120,
- The National Archives and Record Service General Services Administration*, Washington, 1980.
- Türkçe Sözlük 2*, TDK, Ankara, 1998.
- Werking, R. H., “United States Consular Reports: Evolution and Present Possibilities”, *Business History*, C.23, S.3, 1981.